

>> NICOLAAS VERKOLJE
(1673-1746), *PORTRET VAN*
JOHAN DIEDERIK POMPE VAN
MEERDERVOORT EN ZIJN VROUW
EN DOCHTER, 1724.
OLIEVERF OP PANEEL,
77,9 x 60,9 CM.
VERBLIJFPLAATS ONBEKEND
(FOTO SOTHEBY'S)

Lieden

VAN STAND *Jim van der Meer Mohr*

Na de tentoonstellingen vorig jaar over zeventiende-eeuwse Hollanders in het Mauritshuis en de Kinderportretten van Oranjes in Het Loo zouden wij eigenlijk dit jaar aandacht willen zien voor de achttiende-eeuwse portretschilders. Een overzichtstentoonstelling van Hollandse portretkunst in de achttiende eeuw staat echter nog nergens gepland. Daarom nu achttiende-eeuwse Hollanders in beeld.

Na de tentoonstellingen vorig jaar over zeventiende-eeuwse Hollanders in het Mauritshuis en de Kinderportretten van Oranjes in Het Loo zouden wij eigenlijk dit jaar aandacht willen zien voor de achttiende-eeuwse portretschilders. Een overzichtstentoonstelling van Hollandse portretkunst in de achttiende eeuw staat bij mijn weten echter nog nergens gepland. Wel krijgt het *Portrait Historié* over een paar jaar een eigen tentoonstelling. In de grote steden waren in die tijd veel kunstenaars actief. Den Haag kende 'eigen' kunstenaars als Philip van Dijk, Hendrik van Limborch, Harmanus Serin, en Johannes Vollevens I en II, om er maar enkele te noemen, en Amsterdam had Arnold Boonen en Cornelis Troost. Andere steden moesten het hebben van rondreizende portrettisten, die soms afkomstig waren uit het buitenland, zoals Benjamin Bolomey en Johann Friedrich August Tischbein.

Een belangrijk kunstenaar die de brug slaat tussen de zeventiende en achttiende eeuw is Johannes 'Jan' Verkolje (1650-1693). Hiermee openen wij dan ook dit beknopte overzicht van de portretkunst in de achttiende eeuw in Nederland. Jan Verkolje werd in 1650 in Amsterdam geboren en is in 1693 in Delft overleden. In deze stad heeft hij zich na het huwelijk met de Delftse Judith Voorheul gevestigd. In 1673 trad hij toe tot het Sint Lucasgilde aldaar. Hij was vooral actief als portretschilder, maar heeft ook veel genrevoorstellingen gemaakt. Daarnaast heeft hij grote bekendheid gekregen als maker van mezzotinten, een vorm van druktechniek die zich uitstekend leent voor het reproduceren van kunstwerken. Het paar portretten dat we hier zien van een heer in Japanse rok en een elegante dame is een mooi voorbeeld voor zijn late schilderijstijl. De stukken zijn 1693 gedateerd en wellicht de laatst bekende werken van zijn hand. De poses zijn vrij karakteristiek voor die tijd en worden ook in de achttiende eeuw veelvuldig herhaald. Beiden zitten in een vertrek met bij de man rechts en de vrouw links een doorkijkje. Deze manier van het geven van een soort perspectief zien we vanaf

het midden van de zeventiende eeuw in zwang komen. Bij de man kijken wij naar een schip in een binnenhaven. Wellicht is het een toespeling op het beroep van de voorgestelde. De dame heeft een doorkijkje op een Italiaans, arcadisch landschap. De schilderijen zijn op koper geschilderd. Dit is een heel mooie, maar ook dure drager, die door zijn gladde oppervlak een heel fijne penseelvoering mogelijk maakt. Hierdoor is de stofuitdrukking van de voorgestelden subliem. De 'Japanse rok' werd door voorname heren in de vrije tijd gedragen; door zich zo te laten portretteren wordt de welstand van de heer benadrukt. Helaas weten wij niet wie de voorgestelden zijn. Geen enkele aanwijzing op het schilderij, behalve dan wellicht het schip, maakt dat mogelijk.

Wel bekend is de familie die Verkoljes zoon Nicolaas in 1724 heeft geportretteerd op een schilderij dat onlangs is geveild bij Sotheby's. Nicolaas Verkolje (1673-1746) is in Delft geboren als oudste zoon van Jan Verkolje. Hij heeft het vak van zijn vader geleerd. Als het ware tegengesteld aan zijn vader verruilde hij op zijn beurt Delft in 1700 in voor Amsterdam, waar hij actief werd als portretschilder, maar tevens als genre- en historieschilder. Ook kennen wij van zijn hand plafondschilderingen en evenals zijn vader was hij een begaafd maker van mezzotinten. Vanuit Amsterdam deed hij ook andere steden aan, zoals Hoorn in de jaren 1720-30 en op dit schilderij Zwijndrecht. Dit prachtige familieportret toont ons het gezin van Johan Diederik Pompe van Meerdervoort (1697-1749) in 1724 met diens vrouw en nicht Johanna Alida Pompe van Meerdervoort (1691-1749) en hun oudste dochtertje Maria Christina (geboren 1723). Het gezin staat opgesteld in de tuin. De heer des huizes komt net terug van de jacht of staat op punt van vertrek. Op de achtergrond zien we het huis Meerdervoort bij Zwijndrecht. Diederik Pompe leunt op een sokkel met een vaas met het wapen van de familie Pompe van Meerdervoort. Alles geeft dus aan dat wij hier met voorname lieden te maken hebben.

DE 'JAPANESE ROK' WERD DOOR VOORNAME HEREN IN DE VRIJE TIJD GEDRAGEN.

In deze periode was ook de van huis uit Dordtenaar Arnold Boonen (1669-1729) actief. Boonen is in Dordrecht geboren en heeft daar zijn opleiding gehad bij de bekende fijnschilder Godfried Schalken. Aanvankelijk was Boonen vooral actief als portretschilder. In 1695 trok hij naar Frankfurt, waar hij in die hoedanigheid heel succesvol was. Door zijn succes kreeg ook de keurvorst van de Palts, Lothar Franz von Schönbrun, hem in de gaten. De keurvorst ontbood Boonen vervolgens aan zijn hof om hem en een aantal van zijn hovelingen te portretteren. Ook bestelde de keurvorst een aantal kaarslichttafereeltjes bij hem. Dit genre zou Boonen nog lang beoefenen. Terug in Nederland verruilde Boonen Dordrecht

<< JAN VERKOLJE (1650-1693),
EEN PAAR PORTRETTEN VAN
EEN MAN EN EEN VROUW, 1693.
OLIEVERF OP KOPER,
56,2 x 46,7 CM.
KUNSTHANDEL HOOGSTEDER &
HOOGSTEDER, DEN HAAG

PHILIP VAN DIJK (1683-1753),
EEN PORRET VAN EEN MAN,
1726. OLIEVERF OP DOEK,
49,5 x 40 CM.
KUNSTHANDEL HOOGSTEDER &
HOOGSTEDER, DEN HAAG

VOOR VEEL WELGESTELDE VERZAMELAARS TRAD VAN DIJK OP ALS KUNSTMAKELAAR EN ADVISEUR.

HARMANUS SERIN
(ca. 1678- na 1755),
PORTRET VAN ADRIAAN VAN
BLEIJSWIJK, 1750.
OLIEVERF OP DOEK,
88,3 x 69,8 CM.
WESTFRIES MUSEUM, HOORN
(FOTO WESTFRIES MUSEUM)

>> ARNOLD BOONEN
(1669-1729), PORTRET VAN
SUSANNA CATHARINA PELS EN
HAAR DOCHTERTJE JOHANNA
MARIA VAN DER SPELT, ca. 1718.
KUNSTHANDEL HOOGSTEDER &
HOOGSTEDER, DEN HAAG

voor Amsterdam, waar hij in 1696 ging wonen. Hij was het eerste kwart van de achttiende eeuw een zeer gevierd portretschilder, die tot zijn clientèle de hertog van Marlborough, tsaar Peter de Grote en de jonge stadhouder Willem IV mocht rekenen. Ook in Dordrecht bleef hij actief. Van hem tonen wij hier een lief dubbelportret uit circa 1718 van Susanna Catharina Pels (1693-1760) en haar dochttertje Johanna Maria van der Spelt (1716-1733). De identificatie van het stuk is terug te voeren tot een etiket op de achterzijde met het opschrift: *Susanna Pels Huysvrouw van Henric van der Spelt*. Moeder en kind behoorden tot de elite van Amsterdam. Susanna was een dochter van de zeer vermogende wijnhandelaar Jean Lucas Pels en huwde in 1713 de eveneens vermogende Henric van der Spelt (1686-1752). Tijdens hun huwelijk stond hij al te boek

als rentenier. Henric bezat sinds 1714 het buiten Meeresteijn bij Beverwijk. Moeder en kind zien wij hier afgebeeld in een imaginair landschap met een berg in de verte. De stofuitdrukking is werkelijk prachtig en de bloemen die het meisje in de hand heeft geven een fraai accent aan het stuk.

In Den Haag heeft de schilder Philip, ook wel Philips geschreven, van Dijk (1683-1753) een bijzondere plaats ingenomen. Deze kunstenaar is geboren in Oud-Beijerland en is eerst in de leer geweest bij Arnold Boonen en later bij de gevierde Rotterdammer Adriaen van der Werff (1659-1722). In 1719 is hij naar den Haag verhuisd en liet hij zich inschrijven bij de Haagse Confrerie Pictura. Van Dijk was niet alleen succesvol als schilder van portretten en genre- en historiestukken, maar ook als kunsthandelaar. Voor veel welgestelde verzamelaars trad hij op als kunstmakelaar en adviseur. Tot zijn clientèle mocht hij Wilhelm van Hessen-Kassel, diens zuster Marie Louise en stadhouder Willem IV rekenen. Van hem tonen wij hier een paar portretten uit 1726. Man en vrouw zijn beiden in een vertrek afgebeeld. Wellicht zijn het huwelijksportretten. Omdat hier geen enkele indicatie is van de voorgestelde, weten wij niet wie het zijn. Er is wel gesuggereerd dat de geportretteerde Cornelis van Schuylenburg zou zijn, voor wie Van Dijk immers heeft gewerkt op Huis Schuylenburg te Den Haag en van wie hij ook een ander portret heeft gemaakt. Een nauwkeurige vergelijking van deze stukken met andere portretten geeft echter geen uitsluitsel.

Een kleine sprong in de tijd voert ons naar een 1750 gedateerd portret van Adriaan van Bleijswijk (1710-1779) door Harmanus Serin (ca. 1678-na 1755), dat zich bevindt in de rijke collectie van het Westfries Museum te Hoorn.

Adriaan van Bleijswijk behoorde tot de notabelen van Enkhuizen. Hij was in die stad drie maal burgemeester – een ambt dat in die tijd telkens voor één jaar werd bekleed –, lid van de vroedschap en de Raad van State. In Hoorn en Enkhuizen waren in de achttiende eeuw geen portretschilders. Reizende portrettisten deden deze steden dan vaak even aan om de lokale elite te portretteren. Zo zal ook de in Den Haag

werkzame Harmanus Serin in Enkhuizen zijn be-
land. Ook in Hoorn heeft hij enkele vooraanstaande
personen vastgelegd als Meijndert en Lucas Merens en
hun echtgenotes. De identificatie van Van Bleijswijk
wordt in dit geval dubbel bevestigd. Linksboven is
het wapen van voorgestelde weergegeven en het stuk
is tevens afkomstig uit familiebezit. Mevrouw E. van
Bleijswijk-Ris heeft dit schilderij, evenals de tegen-
hanger, het portret van echtgenote Petronella Sibregta
Codde van der Burg, in 1996 gelegateerd aan het
museum.

Tot slot een schilderij uit 1794, dus bijna in de negen-
tiende eeuw. Wij zien hier Jeronimus de Bosch (1740-
1811) in bruine jas met een zogenaamde batterijpruik
afgebeeld door de Duitse, in Nederland werkzame,
reizende portrettist Johann Friedrich August Tisch-
bein (1750-1812). Vergelijken wij nu dit portret met
onze andere stukken, dan valt direct op dat de hele
sfeer anders is geworden. De voorgestelde is weergege-
ven tegen een neutrale achtergrond, *en face* en zonder
enige opsmuk. Deze soberheid karakteriseert de late
achttiende-eeuwse portretkunst en zou bijvoorbeeld
zijn voortzetting vinden in het werk van Charles

Howard Hodges (1764-1837).
Tischbein was afkomstig uit Haina en is bij toeval in
Maastricht geboren, toen zijn vader daar een portret-
opdracht vervulde. Vader Johan Valentin Tischbein
(1715-1767/8) had in Nederland reeds naam gemaakt
als portretschilder en zelfs Willem IV geportretteerd.

Onze Tischbein heeft het vak dan ook van zijn vader
geleerd en na diens dood heeft hij nog les gehad van
zijn oom Johann Heinrich Tischbein (1722-1789).
Tischbein heeft in 1786 zijn *meestergelt* betaald aan
de Haagse Confrérie Pictura. In Den Haag heeft hij
diverse opdrachten gekregen van het hof en werkte hij
ook voor de Amsterdamse elite. De hier afgebeelde
Jeronimus de Bosch (1740-1811) is daar een voorbeeld
van. De Bosch kwam uit een artsenfamilie en was zelf
aanvankelijk apotheker. Daarnaast was hij een groot
dichter. Zijn verdiensten als dichter en ook als vertaler
waren zo groot dat hij lid was van de Maatschap-
pij van de Nederlands Letterkunde. In 1798 werd hij
benoemd tot curator van de Hogeschool van Leiden.
Tischbein heeft in 1794 ook een portret ten voeten

IN BRUINE JAS MET EEN ZOGENAAMDE BATTERIJPRUIK, TEGEN EEN NEUTRALE ACHTERGROND EN ZONDER ENIGE OPSMUK.

uit van De Bosch gemaakt. Hierop staat hij afgebeeld
naast een nooit gerealiseerde graftombe van zijn het
jaar daarvoor overleden zuster Judith. Dat portret
is in detail vrijwel gelijk met het kopstuk dat hier
centraal staat. Ons stuk lijkt dan ook overduidelijk
een tweede variant te zijn en zal waarschijnlijk voor
De Bosch zelf of een familielid gemaakt zijn.
Het grote stuk heeft De Bosch gelegateerd aan het
Amsterdamse Athenaeum Illustre, waar het nu nog
deel uit maakt van de portretcollectie van de Uni-
versiteit van Amsterdam.

Met dank aan kunsthandel Hoogsteder & Hoogsteder
voor het beschikbaar stellen van hun informatie over
deze schilderijen en het fotomateriaal. <

JOHANN FRIEDRICH AUGUST
TISCHBEIN (1750-1812),
*PORTRET VAN JERONIMUS
DE BOSCH*, 1794.

OLIEVERF OP DOEK,
26,5 x 20,9 CM.

KUNSTHANDEL HOOGSTEDER &
HOOGSTEDER, DEN HAAG

<< PHILIP VAN DIJK (1683-1753),
EEN PORTRET VAN EEN VROUW,
1726. OLIEVERF OP DOEK,
49,5 x 40 CM.
KUNSTHANDEL HOOGSTEDER &
HOOGSTEDER, DEN HAAG